

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Державна установа

«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

СХВАЛЕНО

Постанова Вченої ради
від 04.06.2025 р. № 58

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Інституту
академік НАН України

Валерій ГЕЄЦЬ

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ
ДО АСПІРАНТУРИ**

НАЗВА ОНП	ЕКОНОМІКА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	ТРЕТІЙ (ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ)

КИЇВ – 2025

Теоретико-методологічні засади аналізу економіки як системи суспільного господарства

Економіка як осередок і система суспільного господарювання; об'єкт і предмет економічної науки. Діалектична й функціональна єдність продуктивних сил, економічних зв'язків і відносин, суспільних інститутів господарської системи. Економічні категорії, закони і принципи. Система економічних законів. Економічна теорія та її основні складові. Політична економія. Мікроекономіка і макроекономіка. Інституціональна економіка. Міжнародна економіка. Позитивна і нормативна економічна наука.

Методологічні засади аналізу економічної системи. Всезагальні методи пізнання. Економічний аналіз і синтез. Індукція і дедукція. Метод наукової абстракції. Спостереження. Статистичний аналіз. Економіко-математичні методи. Гіпотези. Експерименти. Узагальнення.

Функції економічної теорії як науки, навчальної дисципліни та підґрунтя економічної політики. Економічна теорія та ідеологія.

Місце економічної теорії в системі економічних наук та загального наукового знання.

Зародження і розвиток економічних знань. Видатні економічні школи. Меркантилізм. Класичний напрям. Марксистський підхід. Неокласична школа. Неокласичний синтез. Інституціональні течії економічної думки.

Розділ 1. Загальні засади системи суспільного господарювання та економічного розвитку

1.1. Економічні потреби і виробничі можливості суспільства. Процес суспільного виробництва й відтворення

Економічні потреби суспільства, їх суть і класифікація. Закон зростання потреб. Економічні потреби і інтереси: діалектика взаємозв'язку. Організація суспільного господарювання й виробництва як умова реалізації інтересів й підґрунтя для всебічного задоволення потреб суспільства. Суспільний поділ праці. Продуктивні сили суспільства та їх структура. Суб'єкти й об'єкти суспільного виробництва.

Виробничі можливості суспільного господарства. Економічні ресурси суспільства, їх обмеженість і платність. Класифікація економічних ресурсів. Фактори суспільного виробництва. Зміст і характер праці. Результати праці. Споживчі блага та послуги. Інвестиційні товари.

Виробнича функція, принципи її розбудови, зовнішній вигляд та економічний зміст. Межа виробничих можливостей суспільства.

Суспільний продукт, його властивості, структура і форми. Корисність продукту. Об'єктивна і суб'єктивна корисність. Гранична корисність продукту. Необхідний та додатковий продукт.

Продуктивність праці та її показники. Інтенсивність праці, її форми й наслідки.

Суспільне відтворення, його типи та види.

1.2. Соціально-економічна система та її структура. Типи економічних систем

Економічні відносини та їх структура. Діалектичний взаємозв'язок виробничих відносин і продуктивних сил. Виробничі та економічні відносини. Економічні відносини та економічні закони. Спосіб виробництва. Суспільні інститути.

Економічна система та її загальна структура. Мікро- й макrorівні економічної системи. Економічні суб'єкти. Домогосподарства. Фірми. Держава.

Еволюція форм суспільного господарювання. Формаційний і цивілізаційний підходи до характеристики змісту, принципів та законів розвитку господарських систем. Сучасні типи господарських систем. Ринкова економіка. Змішана економіка. Перехідна економіка інверсійного типу. Процеси капіталізації і соціалізації. Умови розбудови гармонійної системи суспільного господарювання.

1.3. Відносини власності як підґрунтя економічної системи суспільства

Суспільний характер і суспільний поділ праці. Походження та еволюція відносини власності. Користування, розпорядження, володіння. Привласнення і відчуження. Власність в юридичному та економічному розумінні. Суб'єкти й об'єкти прав і відносин власності.

Форми власності на засоби виробництва і природні ресурси. Власність на робочу силу і підприємницький талант. Власність на споживчі блага. Інтелектуальна власність.

Власність та економічна влада. Взаємозв'язок відносин власності і управління. «Пучки» правових повноважень і трансакційні витрати.

Відносини власності як підґрунтя економічної системи та соціально-економічного устрою суспільства.

1.4. Людина в сучасній системі господарювання. Формальні і неформальні суспільні інститути

Людина як передумова, суб'єкт, результат і критерій соціально-економічного розвитку. Моделі людини в економічній науці: найманий працівник, капіталіст, підприємець, раціональний господар, менеджер, егоїст, альтруїст, креативна особистість. Процес праці, його складові, характер, організація.

Науково-технічний прогрес та його вплив на систему суспільного виробництва. Гуманізація виробництва і демократизація соціально-економічних відносин. Формування суспільства знань. Зміст понять людського, соціального, інтелектуального капіталу.

Економічна поведінка господарських суб'єктів. Суспільні інститути та інституції. Формальні і неформальні інститути.

1.5. Форми організації суспільного господарювання. Товарне виробництво і гроші

Натуральна (традиційна) форма організації суспільного виробництва. Зміст, ознаки та історичні межі системи натурального господарювання. Причини й умови виникнення товарного виробництва. Проста та розвинена форми товарного виробництва.

Товар та його властивості. Споживча вартість. Мінова вартість. Теорії вартості і ціни: трудова, суб'єктивно-психологічна, неокласична. Закон вартості.

Походження, сутність і функції грошей. Концепції грошей. Еволюція грошових відносин. Електронні гроші. Грошові агрегати. Структура сучасної грошової маси. Криптовалюти, перспективи їх поширення та особливості застосування.

Грошовий обіг та його закони. Грошова система суспільства. Визначення грошової маси, необхідної для обслуговування товарного обігу. Гроші і ціна. Інфляція. Сталість грошового обігу та інструменти її забезпечення. Грошові реформи.

Суб'єкти і об'єкти натуральних і товарних відносин в сучасних умовах.

1.6. Ринок як форма організації сучасної економіки

Ринкові відносини, їх зміст та еволюція. Основні елементи, принципи і закони ринкової економіки. Функції ринку. Види ринків.

Суб'єкти (домогосподарства, фірми, держава) і об'єкти ринку.

Попит і пропозиція в системі ринкових відносин. Закони попиту й пропозиції. Криві попиту й пропозиції. Еластичність попиту й пропозиції.

Ринкова рівновага. Ціна рівноваги попиту і пропозиції. Ринкова ціна та її функції.

Конкуренція, її суть, види та форми. Досконала і недосконала конкуренція. Моделі конкурентних ринків Монополія. Олігополія. Монополістична конкуренція.

Кругообіг ресурсів і доходів в ринковій економіці.

Межі ринкових відносин. Необхідність державного регулювання ринкових відносин.

Інституційне забезпечення ринкової економіки. Інфраструктура ринку. Особливості відтворення ринкових відносин в Україні.

Засади становлення інформаційно-мережевої ринкової економіки.

1.7. Держава та її економічні функції

Держава як суб'єкт економічних відносин. Необхідність і природа державного втручання в економіку. Соціально-економічні функції держави. Форми, методи та інструменти державного регулювання економіки. Державний сектор в економіці. Моделі соціального ринкового господарства.

Забезпечення правової бази господарювання. Державна власність, проблема її оптимізації. Перерозподіл економічних ресурсів. Виробництво суспільних благ. Державні фінанси та фіскальна політика. Державний бюджет. Методи та інструменти державного регулювання кредитно-грошових відносин. Політика зайнятості і соціального захисту. Цільові державні програми.

Кругообіг продукту, ресурсів і доходів в моделі «фірми-державо-домогосподарства».

Ринкові трансформації та ринкові реформи на рубежі XX–XXI ст. Соціально-економічні функції держави в трансформаційній економіці. Модифікація моделі соціального ринкового господарства. Пріоритети державної економічної стратегії України.

1.8. Капітал і наймана праця

Розвиток товарно-грошових відносин і перетворення грошей на капітал. Загальна формула руху капіталу, її зміст і суперечності.

Функції капіталіста як власника економічних ресурсів і підприємця. Теорії капіталу. Первісне нагромадження капіталу.

Капітал і наймана праця: особливості взаємозв'язку і взаємозалежності.

Вартість і ціна робочої сили як особливого товару: дискусійні аспекти. Поняття постійного та змінного капіталу. Наймана праця і виробництво додаткової вартості.

Капіталістичні відносини у сучасному світі. Модель інклюзивного капіталізму: ознаки та умови реалізації.

1.9. Теоретичні засади функціонування позичкового капіталу і кредитних відносин

Позичковий капітал і його форми. Позичковий процент і його джерела. Норма позичкового процента. Поняття поточної, або дисконтованої, вартості.

Кредит як форма руху позичкового капіталу. Форми кредитних відносин. Комерційний і банківський кредит. Банки та їх функції. Джерела банківського прибутку.

Цифрові технології в банківській сфері.

Фінансовий капітал. Особливості функціонування фінансового капіталу на рубежі XX–XXI ст. Феномен фінансіалізації і фінансові кризи ринкової економіки. Глобальна фінансово-економічна криза 2009–2010 рр. Фінансові складові глобальної пандемії і військових конфліктів новітнього часу.

1.10. Ринкові відносини в аграрній сфері

Сільська економіка. Відносини землеволодіння і землекористування як підґрунтя аграрного виробництва. Продовольчий комплекс: зміст і структура.

Агробізнес. Фермерські господарства. Корпоративні, колективні і

державні господарства.

Рентні відносини. Сутність і форми земельної ренти. Диференційна рента. Абсолютна рента. Монопольна рента. Рента і орендна плата.

Ціна землі як капіталізована рента. Ринок землі, його основні елементи та специфіка функціонування. Державна підтримка сільського господарства.

Ринок земельних ресурсів та сучасні аграрні реформи в Україні.

Розділ 2. Мікроекономіка. Економічна поведінка виробників і споживачів

2.1. Підприємство й підприємництво в системі суспільного господарювання і ринкових відносин

Підприємство в системі суспільного виробництва і ринкових відносин. Підприємство і підприємництво. Підприємець та його якості. Підприємство і ділова фірма. Види підприємницької діяльності; організаційно-правові форми фірм.

Економічні ресурси підприємства, їх структура та кругообіг. Організація процесу виробництва. Закон спадної віддачі ресурсів.

Продукція підприємства та її економічні форми. Сукупний, середній та граничний продукт. Складові вартості і ціни новоствореної продукції. Вартість і собівартість. Додаткова та додана вартість. Види цін, цінова політика фірми, моделі ціноутворення.

Пропозиція фірми. Залежність еластичності пропозиції і життєвого циклу підприємства від чинника часу.

Трансформація підприємницьких функцій та форм ділової активності в інформаційно-мережевій економіці.

2.2. Кругообіг підприємницького капіталу. Валовий дохід і прибуток фірми

Підприємницький капітал, умови його накопичення і застосування. Ринкові активи фірми, їх структура. Матеріальні і нематеріальні активи. Необоротні і оборотні активи.

Кругообіг підприємницького капіталу, його стадії і функціональні форми.

Зношення і джерела оновлення основного капіталу. Амортизація, способи амортизаційних нарахувань.

Витрати виробництва, їх зміст і види. Альтернативні витрати. Сукупні, середні та граничні витрати. Закон зростання граничних витрат.

Витрати підприємства і витрати суспільства. Витрати і вигоди переливу.

Валовий дохід і прибуток фірми. Бухгалтерський та економічний прибуток. Прибуток підприємства у короткостроковому і довгостроковому періодах, в умовах вільного і конкурентного ринку.

Розподіл валового доходу і прибутку. Податки та платежі з доходів підприємства.

Вплив інформаційно-цифрових технологій на функціонування підприємницького капіталу.

2.3. Заробітна плата, її економічні основи, форми і системи

Заробітна плата: теоретичні підходи до визначення, зміст, функції.

Види, форми і системи оплати праці. Погодинна, відрядна, комісійна форми заробітної плати.

Тарифна система. Колективні системи оплати праці. Система участі найманих працівників у прибутках.

Номінальна і реальна заробітна плата. Мінімальна заробітна плата, критерії її визначення. Заробітна плата і продуктивність праці: взаємозв'язок та співвідношення.

Заробітна плата та дохід володаря «людського капіталу».

Безумовний базовий дохід: концепції і практика застосування.

2.4. Акціонерне товариство як форма підприємницької діяльності. Корпоративний капітал

Акціонерне товариство (корпорація) як ділова фірма. Види корпорацій. Корпоративний капітал. Внутрішні і зовнішні джерела формування акціонерного капіталу.

Акції та інші цінні папери фірми. Курс акцій. Ринок цінних паперів. Реальний і фіктивний капітал.

Доходи акціонерного товариства та їх розподіл. Корпоративний прибуток, дивіденди.

Особливості функціонування корпоративного капіталу на рубежі ХХ–ХХІ ст. Злиття й поглинання. Практика і проблеми збільшення вартості компаній. Віртуалізація корпоративного капіталу, модифікація форм і функцій фірми.

Розвиток корпоративного капіталу і ринку цінних паперів в Україні.

2.5. Домогосподарство як суб'єкт господарювання. Загальні засади економічної поведінки споживача

Домогосподарство як суб'єкт ринкових відносин. Функції та цілі домогосподарств. Домогосподарство як постачальник економічних ресурсів та осередок формування людського капіталу.

Функція корисності та умови її максимізації. Гранична і загальна корисність. Криві байдужості. Бюджетні обмеження та економічний простір споживання.

Доходи домогосподарства, їх джерела і види. Номінальні, наявні і реальні доходи. Оподаткування доходів. Споживання і заощадження. Витрати домогосподарств.

Місце домогосподарства в ринковому кругообігу продуктів, ресурсів і доходів.

Модифікація форм і функцій домогосподарства під впливом цифрових технологій.

Розділ 3. Макроекономіка. Закономірності функціонування національної економіки

3.1. Сукупний суспільний продукт: основні форми, методи обчислення, розподіл

Сукупний суспільний продукт як матеріальне підґрунтя економічного відтворення та суспільного добробуту. Форми сукупного суспільного продукту. Валовий національний продукт. Валовий внутрішній продукт. Чистий національний продукт. Національний дохід. Засади простого і розширеного відтворення.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) та його динаміка. Номінальний і реальний ВВП. Фактичний і потенційний обсяг національного виробництва. Національне багатство, його структура.

Методи обчислення національного продукту і національного доходу (виробничий, кінцевого використання, розподільчий) на основі поточних і постійних цін. Індекс цін і дефлятор ВВП.

Темпи росту і приросту ВВП. Фактичний і потенційний обсяг національного виробництва. Методи врахування неринкових операцій і тіньової економіки. Чистий економічний добробут (ЧЕД).

Розподіл національного продукту. Соціальна структура суспільства. Проблеми соціально-економічного розшарування. Показники нерівномірності розподілу доходів у суспільстві: крива Лоренца, коефіцієнт Джині, децильний коефіцієнт та інші. Роль держави у перерозподілі доходів. Засади відновлення і нормального відтворення середнього класу в інформаційно-мережевій економіці.

3.2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Система національних рахунків (СНР) як нормативна база макроекономічного рахівництва. Основні категорії системи національних рахунків: інституційні одиниці, сектори, економічні операції, рахунки. Система цін. Додана вартість. Модель міжгалузевого балансу В. Леонтьєва.

Основні макроекономічні показники: національний обсяг виробництва, загальний рівень цін, зайнятість. Валовий внутрішній продукт (ВВП), методи його обчислення. Динаміка ВВП в Україні.

Співвідношення між основними показниками системи національних рахунків. Чистий національний продукт. Національний дохід. Особистий дохід. Дохід кінцевого використання.

Нові макроекономічні показники: індекс використання людського потенціалу, рівень економічної свободи, рівень глобалізації економіки, глобальний інноваційний індекс. Індекс інклюзивного економічного розвитку.

3.3. Циклічність економічного розвитку і макроекономічна нестабільність.

Кризи, безробіття, інфляція

Циклічність як форма економічної динаміки за умов ринку. Сутність, структура та матеріальна основа економічного циклу. Види економічних циклів. Ділові (бізнес) цикли та їх фази.

Теорії економічних криз. Кризи новітнього періоду. Трансформаційна криза. Фінансові кризи. Глобальна фінансово-економічна криза 2009–2010 рр.

Глобальна пандемія і військові конфлікти як чинники фінансово-економічних криз новітнього часу.

Модернізація національної економіки як передумова її сталого розвитку.

Зайнятість населення: зміст і форми. Ефективна організація продуктивного процесу. Повна зайнятість і повний обсяг виробництва.

Неповна зайнятість, її причини. Форми і види безробіття. Рівень безробіття. Закон Оукена. Державне регулювання зайнятості. Проблеми зайнятості та відтворення соціально-трудового потенціалу в Україні.

Інфляція, її зміст, види і соціально-економічні наслідки. Стагфляція. Дефляція. Крива Філіпса. Особливості інфляції в інформаційно-мережевій економіці. Антиінфляційна політика.

3.4. Макроекономічна рівновага

Макроекономічний кругообіг в умовах ринкової і змішаної економіки. Загальні засади макроекономічної рівноваги.

Сукупний попит та його фактори. Крива сукупного попиту.

Сукупне пропонування. Крива сукупного пропонування та її складові (кейнсіанський, проміжний та класичний відрізки).

Моделі економічної рівноваги. Кейнсіанський хрест. Мультиплікативний вплив сукупних витрат на валовий внутрішній продукт.

Рівноважний ВВП в умовах повної та неповної зайнятості. Особливості формування макроекономічної рівноваги в умовах інформаційно-мережевої і цифрової економіки.

3.5. Макроекономічне регулювання грошово-кредитних і фінансових відносин.

Грошово-кредитна і фіскальна політика

Грошово-кредитна система, її складові та механізми функціонування. Рівні кредитної системи. Центральні і комерційні банки. Пенсійні фонди. Страхові компанії.

Макроекономічне регулювання грошово-кредитних відносин, його основні інструменти.

Сутність і функції державних фінансів. Державний бюджет. Податкова система та її види. Крива Лаффера.

Фіскальна політика. Державні витрати як складова сукупного попиту. Мультиплікатор державних витрат і податків.

Бюджетний дефіцит. Державний борг. Боргова криза, її наслідки та шляхи подолання.

Особливості грошово-кредитної і фіскальної політики держави в інформаційно-мережевій економіці.

3.6. Економічне зростання

Економічний розвиток та економічне зростання. Теорії економічного зростання.

Неокейнсіанські (Харрода-Домара) та неокласичні (Р. Солоу, Дж. Міда) моделі економічного зростання.

Продуктивність праці як основа економічного зростання. Вплив інновацій на темпи економічного зростання. Засади інклюзивного економічного зростання.

Проблеми зростання та сталого розвитку економіки України за умов глобальних викликів.

Розділ 4. Сучасні економічні системи. Світове господарство і міжнародні економічні відносини

4.1. Світове господарство. Інтеграційні процеси в світовій економіці

Світове господарство: етапи становлення і розвитку. Суб'єкти світового господарства. Розвинені країни. Країни з ринками, що розвиваються. Країни з перехідною економікою. Міжнародні економічні організації.

Світогосподарські зв'язки та їх форми. Міжнародні економічні відносини.

Міжнародний поділ праці і спеціалізація. Міжнародна торгівля. Форми міжнародного руху капіталів й робочої сили. Міжнародні валютно-фінансові відносини. Міжнародна валютна система.

Міжнародна економічна інтеграція. Глобалізація і регіоналізація. Головні інтеграційні угруповання.

Валютно-фінансові організації.

Трансформація світогосподарських зв'язків і відносин за умов поширення інформаційно-мережевих комунікацій.

4.2. Глобалізація світового господарства. Глобальні проблеми та економічні засади їх вирішення

Соціально-економічна глобалізація, її зміст, суб'єкти, перспективи і суперечності. Глобальні проблеми суспільного господарювання. Обмеженість виробничих ресурсів. Циклічність економічного розвитку. Безробіття, інфляція, соціально-економічна нерівність. Проблеми економічного відставання країн.

Глобальна екологічна криза та форми її прояву. Паливно-енергетична та сировинна проблеми. Глобальні кліматичні зміни. Ризики цифровізації економіки, глобальних пандемій та військових конфліктів.

Фінансіалізація економічних відносин. Загрози глобальних фінансово-економічних криз.

Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України.

Економічні засади міжнародного співробітництва в розв'язанні глобальних проблем розвитку світового господарства.

Розділ 5. Еволюція наукових поглядів на зміст і розвиток економіки

5.1. Історія економічних вчень та її евристичний потенціал

Діалектика взаємозв'язку еволюції економіки та економічної теорії. Концептуальні підходи щодо адекватного наукового відтворення логіко-історичного процесу суспільного господарювання.

Моделі та періодизація розвитку економічної науки. Марксистський підхід. Кумулятивна модель (П. Дюгем, Р. Барр). Фальсифікаційна модель (К. Поппер). Модель наукових революцій (Т. Кун). Модель конкуруючих програм дослідження (І. Лакатош). Модель циклічного розвитку (Ш. Жид, Ш. Піст). Кумулятивна модель Р. Барра, Р. Дорнбуша, С. Фішера. Модель зміни класичних ситуацій (Й. Шумпетер). Пошуки моделей дослідження новітніх форм економічної реальності.

5.2. Економічні уявлення стародавнього світу

Загальна характеристика умов розвитку економічних уявлень у країнах стародавнього Сходу та джерел їх вивчення.

Економічна думка стародавнього Єгипту. Кодекс законів Вавілонії. Закони царя Хаммурапі.

Давньо китайська економічна думка. Конфуціанство. Легізм, даосизм, моїзм.

Економічна думка у Стародавній Індії. «Закони Ману». «Артхашастра».

Економічні уявлення стародавніх іудеїв.

5.3. Економічна думка античного світу та середньовіччя

Економічна думка Давньої Греції. Погляди Платона, Ксенофонта, Аристотеля. Визначення економіки та економії. Трактатування економічних категорій: корисності, обміну, грошей.

Економічна думка Стародавнього Риму. Катон. Варрон. Колумелла. Ідеї земельних реформ братів Грахів. Римське право в історії економічної думки.

Загальна характеристика середньовічної економічної думки та її пам'яток. Економічна думка раннього середньовіччя. Християнська доктрина Августина Блаженного.

Економічна думка пізнього середньовіччя. Канонічне право. Економічні погляди Фоми Аквінського. «Сума теології». Пояснення прибутку й проценту.

Пам'ятки економічної думки Давньоруської держави. «Руська правда». «Повість часових літ». «Повчання дітям Володимира Мономаха». Галицько-Волинський літопис. Полемічні рукописи 80-х років XVI століття.

Сучасний евристичний потенціал економічних та світоглядних уявлень античного світу та середньовіччя.

5.4. Економічні вчення епохи первісного накопичення капіталу та доіндустріального капіталізму.

Формування меркантилізму як економічної доктрини. Особливості раннього меркантилізму (В. Стаффорд, Г. Скаруффі, Б. Даванцатті, Ж. Боден). Доктрина грошового балансу. Пізній меркантилізм. Теорія торговельного балансу (Т. Мен, А. Серра Дженовезі).

Особливості меркантилізму у Франції. Політика кольберизму. Погляди А. Монкретьєна. «Трактат політичної економії» (1615).

Ідеї меркантилізму в Україні. Елементи меркантилізму в політиці українських гетьманів. Меркантилізм у поглядах Феофана Прокоповича. Сучасний евристичний потенціал меркантильних концепцій.

5.5. Економічна думка періоду індустріальної економіки (кінець XVII–середина XIX століть)

Становлення й розвиток класичної школи політичної економії.

Зародження ідей класичної політичної економії в Англії та Франції. В. Петті як перший професійний економіст. «Трактат про податки та збори» (1622). Політична арифметика. Концептуальні погляди на багатство П. Буагільбера.

Ф. Кене як засновник школи фізіократії. Принцип «природного порядку». Вчення про еквівалентний обмін і чистий продукт, продуктивну та «безплідну» працю. Аналіз кругообігу капіталу і відтворення суспільного продукту в «Економічній таблиці» (1758) Ф. Кене. Буржуазні реформи та наукова економічна спадщина Р. Тюрго.

А. Сміт – засновник системи наукової політичної економії. «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776). Вчення про поділ праці та гроші. Теорія цінності. Вчення про капітал. Теорія заробітної плати, прибутку, ренти. Концепція продуктивної і непродуктивної праці.

Економічна система Д. Рікардо. «Начала політичної економії та оподаткування» (1817). Розвиток теорії економічної цінності, грошей, заробітної плати і прибутку. Концепція земельної ренти. Теорія порівняльних переваг у зовнішній торгівлі.

Економічна концепція Т. Мальтуса. «Дослідження про закон народонаселення» (1898). Мальтузіанство і неомальтузіанство.

Три-факторна модель економічного відтворення Ж.-Б. Сея.

Еволюція класичної школи в 1830-1840 рр. у працях Дж. Мілля, Дж. Мак-Куллоха, В. Сеніора, Ф. Бастіа. Концепції національної економіки та протекціонізму.

Дж. Ст. Мілль. «Основи політичної економії» (1848). Критичний синтез класичних теорій цінності, капіталу, прибутку, ренти. Програма соціальних реформ.

Сучасні оцінки наукової спадщини класичної школи політичної економії.

Марксистська економічна теорія.

Соціально-економічні та ідейні передумови становлення теорії марксизму. Предтечі та складові марксизму. Утопічний соціалізм в Західній Європі. Погляди А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р. Оуена. Економічне вчення П. Ж. Прудона.

Економічна теорія марксизму. Аналіз процесу капіталістичного виробництва. Структура та основні ідеї «Капіталу». Соціально-політична доктрина марксизму. Теорія наукового комунізму.

Критика класичної школи політичної економії. Виникнення альтернативних напрямів.

Німецька історична школа. Зародження системи національної економії. Економічні погляди Ф. Ліста. *Стара німецька історична школа* (В. Рошер, К. Кніс, Б. Гільдебранд). Формування інституціональних підходів. Соціальні проблеми і суспільні інститути в дискурсі *Нової історичної школи*. Теоретичні підходи до державного регулювання економіки (Г. Шмоллер, Л. Брентано, К. Бюхер). Концепції соціально-орієнтованого суспільства *Новітньої історичної школи*. Науковий доробок В. Зомбарта, М. Вебера, А. Шпітгоффа.

Зародження маржиналізму. Й. Тюнен як засновник граничного аналізу. Крива попиту А. Курно. Проблема цінності суспільних благ та інтерпретація взаємозв'язку граничної корисності і попиту у працях Г. Госсена.

Поширення ідей класичної політичної економії в Україні. Інтерпретація ідей класичного лібералізму в «Системі Михайла Балудянського», у працях Т. Степанова, Д. Журавського, І. Вернадського.

Можливості застосування творчого надбання класичного спадку до прояснення нагальних економічних проблем сьогодення.

5.6. Еволюція економічної думки в період індустріального піднесення країн Європи та США у другій половині XIX–середині XX століть

Становлення й розвиток неокласичної традиції в економічній теорії.

Маржинальна революція 1870-х рр. Зміст, методологічні засади і основні наукові течії маржиналізму. Теорія граничної корисності австрійської школи (К. Менгер, Ф. фон Візер, Є. Бем-Баверк). Концепції грошей, ціни, капіталу і відсотка.

Англійська школа маржиналізму. Концепція економічної рівноваги В. Джевонса та її розвиток у працях Ф. Уікстіда. Визначення поняття граничної продуктивності. «Криві байдужості». Теоретичні засади поведінки фірми. Теорема Ф. Еджворта ($MC=MR$).

Кембриджська школа економічної теорії. Спроба наукового синтезу теорій економічної цінності у працях А. Маршалла. Розбудова засад теорії економічного добробуту у працях А. Пігу.

Лозаннська математична школа. Модель загальної економічної рівноваги Л. Вальраса. Обґрунтування оптимального стану економічної рівноваги В. Парето.

Розвиток теорії загальної економічної рівноваги у працях представників американської школи маржиналізму. Концепція економічної статичності та динаміки Дж. Б. Кларка.

Економічні концепції шведської (Стокгольмської) школи (К. Віксель, Г. Кассель).

Еволюція неокласичних ідей на початку ХХ ст. Теорії підприємництва і підприємницького прибутку Ф. Найта, Й. Шумпетера. Інноваційна модель економічного розвитку. Теорії монополістичної та недосконалої конкуренції Е. Чемберліна і Дж. Робінсон.

Консервативна неокласика. Неокласичні теорії економічного зростання. Поняття виробничої функції. Функція Кобба-Дугласа. Багатофакторні моделі економічної динаміки (Р. Солоу, Дж. Мід).

Становлення інституціональної економіки. Американський інституціоналізм початку ХХ ст. та його головні напрями: соціально-психологічний (Т. Веблен), соціально-правовий (Дж. Коммонс), кон'юнктурно-статистичний (У Мітчелл).

Історичні умови виникнення, зміст та еволюція теоретичної системи Дж. М. Кейнса. Програма макроекономічного регулювання господарської системи.

Особливості еволюції економічної думки в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть.

Київська «реально-психологічна» школа (М. Бунге, А. Антонович, Г. Цехановецький, Д. Піхно). Розвиток теорії економічної цінності й розподілу з урахуванням ідей німецької історичної школи.

Соціально-історичний напрям економічних досліджень (П. Мигулін, В. Железнов, М. Соболев, В. Левитський, П. Лященко, В. Косинський, К. Мацієвич, К. Воблий). Застосування принципів інституціональної економіки до аналізу еволюції аграрних відносин, кооперативного руху, фінансово-кредитної сфери, засад економічної політики, проблем монопольної влади.

Розробка засад синтетичної концепції цінності, інвестиційної теорії циклів, монетарної економіки, теорії розподілу та кооперації у працях М. Туган-Барановського.

Є. Слуцький як один з засновників математичної теорії попиту, праксеології та аналізу довгих циклічних коливань економіки.

Економічна думка радянського періоду. Концепції змішаної економіки у 20-ті рр. ХХ століття. Розробка засад прогнозного генетичного планування.

Сучасний евристичний потенціал економічної думки часів індустріального піднесення.

5.7. Економічна думка постіндустріального періоду

Становлення неоліберального напрямку економічної думки. Лондонська школа. Концепція «спонтанного порядку» Ф. Гаска. Ордо-ліберальні ідеї фрайбурзької школи (В. Ойкен). Розробка теоретичних засад соціального ринкового господарства (В. Рьопке, А. Мюллер-Армач, Л. Ерхард). Французька неоліберальна школа (М. Алле).

Економічний нео-консерватизм. Чиказька школа монетаризму. Монетарна модель циклу М. Фрідмана. Неоокласичне відродження. Теорія економіки пропозиції (Дж. Гілдер, Р. Манделла). Парадокс А. Лаффера. Нова класична макроекономіка – теорія раціональних очікувань (Т. Сарджент, Р. Лукас, Н. Уоллес). Неоокласичний синтез (П. Самуельсон).

Обґрунтування концептуальних засад системної трансформації капіталізму під впливом чинників дифузії прав власності, управлінської революції, революції доходів, інститутів соціального партнерства.

Концептуальне обґрунтування суспільства загального добробуту.

Концепція трансакційних витрат та аналіз природи фірми (Р. Коуз). Розробка засад економічного імперіалізму (Г. Беккер).

Теорія суспільного вибору (К. Ерроу, Д. Блек, М. Б'юкенен). Розвиток теорії економічного зростання представниками кон'юнктурної школи (С. Кузнець, Ф. Модільяні, Р. Солоу).

Розвинення кейнсіанських ідей. Інтерпретація кейнсіанських підходів у працях А. Хансена, С. Харріса (США), Г. Ардана (Франція), Г. Мюрдаля, Е. Вігфорса (Швеція). Неокейнсіанські моделі економічного зростання (Р. Харрод, Є. Домар). Посткейнсіанство. Теоретичні підходи до вирішення проблем розподілу у працях Дж. Робінсон, П. Сраффи, Н. Калдора.

Теорія «нового індустріального суспільства» (Дж. Гелбрейт). Футурологія. Концепції постіндустріального (Д. Белл), супер-індустріального (Е. Тоффлер), інформаційного (М. Кастельс) суспільства, економіки знань (Т. Сакайя). Теоретичні підходи до з'ясування закономірностей становлення цифрової економіки, нано-економіки та інших новітніх форм господарювання.

Економічна думка в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть.

Перегляд постулатів політекономії соціалізму в 1960–1980-х рр. Спроби з'ясування причин неефективності централізованої системи управління та обґрунтування необхідності поживлення ринкових механізмів господарювання (О. Ліберман, В. Корнієнко, Ю. Пахомов, І. Ястремський, В. Черняк та інші).

Розроблення теоретичних засад ринкової трансформації та моделі інтеграції національної економіки у світове господарство в 1990-ті рр.

Сучасні концепції модернізації, піднесення і сталого розвитку національної економіки.

Рекомендована література

Основна література

1. *Блауг М. Економічна думка у ретроспективі. (Economic Theory in Retrospect/ Fourth edition Mark Blaug. University of London Institute of Education and University of Buckingham. 1962-1990. URL: <http://digamo.free.fr/blaug62.pdf>)*

2. *Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.: У 3-х томах. К.: Основи, 1997.*

3. *Перехідна економіка / За ред. В.М. Гейця. К.: Вища школа, 2003.*

4. *Геєць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку.*

К.: ВД «Академперіодика», 2020.

5. Горкіна Л.П. На перехресті парадигм: М.І. Туган-Барановський в історії економічної думки. К.: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2021.

6. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелелогія. К.: Академія, 2005.

7. Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції: монографія / за ред. академіка Гриценка А. А. К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2022.

8. Загальний механізм та чинники стабілізації соціально-економічного розвитку України: монографія / за ред. академіка НАН України Гейця В. М. та академіка НАН України Гриценка А. А. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2022.

9. Злупко С.М. Історія економічної теорії. К.: Знання, 2005.

10. Інституціональна архітектура та динаміка економічних перетворень / За ред. А. А. Гриценка. Х.: Форт, 2008.

11. Історія економічних учень: Підручник: У 2-х частинах / За ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання, 2005.

12. Історія економічних вчень / За ред. Тарасевича В. М., Петруні Ю. Є. К.: Центр учбової літератури, 2013.

13. Історія економічної думки України / Р. Х.Васильєва, Л. П. Горкіна, Н. А. Петровська та інші. К.: Либідь, 1993.

14. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України. К.: КНЕУ, 2004.

15. Леоненко П. М., Юхименко П. І. Економічна історія. К.: «Знання-Прес», 2004.

16. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика: У 2-х частинах / Пер. з англ. Львів: Просвіта, 1997–1999.

17. Негіши Т. Історія економічної теорії (A History of Economic Theory: Essays in honor of Takashi Negishi. Edited By Aiko Ikeo, Heinz D. Kurz. Copyright 2009. Published November 11, 2013, by Routledge. 240 p.)

18. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. К.: Либідь, 2000.

19. Панорама економічної думки кінця ХХ століття: В 2 т.: / За ред. Д. Гринуея, М. Бліні, І. Стюарта (Companion to Contemporary Economic Thought Edited By Michael Bleaney, David Greenaway, Dr Ian Stewart, Ian Stewart Copyright 1991. Published July 17, 2014, by Routledge. 880 p.).

20. Панчишин С. Макроекономіка. Підручник. Львів: Апріорі, 2022. 524 с.

21. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний. К.: Наукова думка, 1994.

Першоджерела

1. Бел Д. Прийдешнє постіндустріальне суспільство.

2. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу.

3. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей.

4. Коуз Р. Фірма, ринок і право.

5. *Кун Т.* Структура наукових революцій.
6. *Маркс К.* Капітал: у 4-х тт.
7. *Маршалл А.* Принципи економічної науки.
8. *Рікардо Д.* Основи політичної економії и оподаткування.
9. *Робінсон Дж.* Економічна теорія недосконалої конкуренції.
10. *Сміт А.* Дослідження про природу та причини багатства народів.
11. *Сей Ж.-Б.* Трактат з політичної економії.
12. *Туган-Барановський М. І.* Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз.
13. *Хикс Дж.* Теорія економічної історії.
14. *Чемберлін Э.* Теорія монополістичної конкуренції: Реорієнтація теорії вартості.
15. *Шумпетер Й.* Історія економічного аналізу: У 3 томах.